

FTAMP 18.71.91

А.К. Құдабаева¹ (orcid - 0000-0003-4385-7074) – негізгі автор,
А.Е. Жұмабаева² (orcid - 0000-0002-8430-4997)

¹Техн. ғылым. канд., доцент, ²Магистр, оқытушы

^{1,2}М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ., Қазақстан
E-mail: nyrdaylet73@mail.ru

ТУРИСТТІК ИМИДЖДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІНДЕ ҰЛТТЫҚ КӘДЕСҢЙ ӨНІМДЕРІН ҰСЫНУ

<https://doi.org/10.55956/DBXC1466>

Аңдатпа. Мақалада туристік өнімдерді дамыту аясында кәдесыйларды дайындау жұмыстары қарастырылған. Қазақ мәдениетінің ұлттық нышаны болып табылатын былғарыдан жасалған кәдесый өнімдерін ұсыну өзекті болып табылады. Кәдесыйлар тұтынушыға қолжетімді және сапалы болуымен ерекшеленеді. Туристер өздерімен бірге кәдесыйларды алып кетуі арқылы, еліміздің мәдениеті мен салт-дәстүрін әлемдік аренаға танылуына септігін тигізеді. Сонымен қатар зерттелген жұмыста кәдесыйлардың бірнеше түрлері мен жасалу әдістері қарастырылған. Осы жұмыста кәдесыйларды былғарыдан жасау технологиясы зерттеліп еліміздің туризмінің имидждік сапасын қалыптастыру мақсатында былғарыдан сегізбұрышты панно дайындалған. Бұйымда салт-дәстүр мен музыкалық аспаптар акрил бояуымен бейнеленген. Былғарыдан жасалған қандай зат болсын экологиялық таза өнім болғандықтан сапалы болып табылады.

Тірек сөздер: кәдесый, туризм, былғары, ұлттық элементтер, дәстүрлер.

Кіріспе. Қазақстан Республикасында туризмді одан әрі дамыту үшін барлық қажетті мәдени, тарихи, географиялық және климаттық жағдайлар бар. Осыған байланысты мемлекетіміздің даму бағдарламасында туризмді экономиканың маңызды салаларының бірі деп жарияланды.

Қазақстан Республикасының индустриялық -инновациялық даму бағдарламасының барлық бөлімі Қазақстанда туризмді дамытуға арналған, еліміздің туристік саласын дамытудың мемлекеттік бағдарламасы елдің барлық облыстарында туристік инфрақұрылымды жаңғырту мен жүзеге асыруға толығымен бағытталған.

Осылайша, Тараз «Ұлы Жібек» жолының сауда магистралінің бойында орналасқан Қазақстанның ең көне қалаларының бірі болып табылады. Тараз ежелгі уақытта көпестер қаласы деп аталды. Бұл тек сауда орталығы ғана емес, сонымен қатар ғылым мен мәдениеттің орталығы болды. Мәдениеттің тарихи мұрасын сақтау және туристерді аймаққа тарту мақсатында «Тектұрмас» этно-тарихи кешенін, «Ежелгі Тараз» және «Шахристан» этно-мәдени кешендерін реконструкциялау жұмыстары жүргізілді. Бұл кешендер тұрғындар мен қонақтарға «Ұлы Жібек» жолының, Қазақ хандығының тарихы, тарихи шайқастар және т. б. туралы айтып береді. Кәдесый өнімдері көрмелердің, презентациялардың ажырамас бөлігі болып табылады және туристер арасында өте танымал. Қазіргі уақытта кәдесый-бұл жергілікті ерекшеліктерді, көрікті жерлерді, көрнекті оқиғалар мен жетістіктерді көрсететін шағын өлшемді бөлік, оны турист саяхатты еске алу үшін немесе басқа адамға сыйлық ретінде сатып алады.

Туризм теориясы тұрғысынан кәдесый бұл саяхат кезінде пайда болатын және дәл осы сапардан туындаған туристерді қанағаттандыру үшін қажет туристік тауарлардың бірі. Туристік өнімнің құрамдас бөлігі болып табылатын кәдесый аймаққа айтарлықтай пайда әкеледі, ал шетелге келетін және шығатын туристер үшін бұл біздің еліміз, біздің аймақ туралы ақпарат көзі болып табылады. «2019-2025 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының туристік саласын дамыту бағдарламасында» айтылғандай өнімдер мен туристік қызметтердің қолжетімділігі мен сапасын арттыру мақсатында осы бағыттың қажеттіліні дамыту үшін жағдайлар жасау қажет [1]. Қазақстандағы туризмнің дамуына тарихи және мәдени мұраның бірегей нысандары ықпал етеді. Туристік өнімдердің ішіндегі ең көп сұранысқа ие болып тұрған кәдесыйлар болып табылады.

Зерттеу шарттары мен әдістері. Елімізге келген туристтер дәстүріміз бен салтымызды ерекшелейтін кәдесыйларды алып кетеді. Ең көп сұраныстағы кәдесыйлар «Алтын адам», «домбыра» және «киіз үй» үлгілерінің әр-түрлі көшірмелері. Сонымен қатар былғарыдан, киізден жасалған ұлттық нақыштағы кәде сыйларда туристтерді қызықтырады.

Туристік кәдесый өнімдері саяхатта болған елдер туралы мәліметті сақтайды. Қазақстанға келіп, өздерімен бірге көптеген кәдесыйларды алып кететін саяхатшылар мен қонақтардың саны жыл сайын артып келеді [2].

Кәдесыйлар әр түрлі санаттарда жасалынады: киім, зергерлік бұйымдар және т.б. сонымен бірге, бұл қол еңбегімен жасалған нағыз өнер туындылары. Қолмен жасалатын тауарлар танымал және кең таралып жатыр, сондықтан мұндай кәдесый дайындау сұраныста.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты өзекті міндеттердің бірі туристер арасында сұранысқа ие кәдесый өнімдерін жасау. Дулати университетінде «Дизайн және сән индустриясы» кафедрасында былғарыдан кәдесыйлар жасау жұмыстары жүргізілуде. Жұмыстың жаңалығы мен бірегейлігі - кәдесыйлар үшін былғарыны шикізат ретінде үй қоянының терісін пайдалану ұсынылады. Соңғы жылдары жүн өнімдерін өндіру үшін шикізаттың осы түрін дайындау және өңдеу азайды. Бұл тозуға төзімділіктің төмендігіне және тұтыну нарығында қоян терісіне сұраныстың тұрақсыздығына байланысты.

Былғары өндірісін экологияландыру мақсатында экологиялық зиянсыз тотығу қосылыстарын қолдану негізінде қалдықсыз технология қағидаты бойынша үй қоянының терісін қайта өңдеу технологиясы әзірленді, ол өндірілетін қалдықтар мен шығарындылардың барлық түрлерінің ең аз көлемімен бастапқы шикізаттың барлық компоненттерін барынша өндіру және пайдалану арқылы технологиялық циклдарды ұйымдастыруды көздейді. Сонымен қатар, ұсынылған технология дайын терінің сапасын жақсартуға және оның экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Былғары өндірісінің үлгілік әдістемесі бойынша илеу алдындағы процестерді жүргізгеннен кейін хромалюмотитанды илеу мынадай параметрлер мен химиялық материалдардың шығыны кезінде жүргізіледі: Al₂O₃-ке есептегенде алюминий-калий алюминийінің шығыны (негізділігі 40%) - 0,5-0,6%; TiO₂-ге есептегенде аммоний сульфатотитанилатының шығыны (негізділігі 60%) – 0,6- тазартылған тері массасынан 0,7%; Cr₂O₃ (негізділігі 38%) есептегенде хром илегіштің шығыны-тазартылған тері массасынан 0,5-0,9% ; натрий гидрокарбонаты – тазартылған тері массасының 0,4-0,6%; сұйықтық коэффициенті – 0,7-0,8; илеу ұзақтығы – 2-4 сағат; илеу температурасы – 20-22 °C. [3].

Органолептикалық бағалау кезінде алынған тері келесі қасиеттерге ие болды: тығыз, жұмсақ және серпімді.

Зерттеу нәтижелері. Теріні көркемдік өңдеу тарихы сәндік-қолданбалы өнердегі техникалық және технологиялық әдістердің даму тарихын көрсетеді. Ежелгі заманнан бері адам былғарыдан жасалған бұйымдарды безендіріп келеді. Безендіру оюмен, гравюрамен, мөрмен және т.б. соңғы жылдары теріні кескіндеме, күлтелеу, термиялық өңдеу, аппликация және жіп графикасы сияқты теріні көркемдік өңдеудің жаңа әдістері пайда болды. Бедерлеу штамптарды пайдаланып бедерлі кескін жасауға мүмкіндік береді. Суық және ыстық штамптау техникасында жұмыс істеу үшін өсімдік иленген теріні пайдалану ұсынылады - ондағы алынған үлгі ұзақ уақыт сақталады. Перфорация технологиясымен теріде әртүрлі пішіндер мен өлшемдегі тесіктерді қолдана отырып, түпнұсқа үлгілерді жасауға болады. Тесу үшін сізге тегіс тесіктерді тесу үшін тескіштер қажет. Былғары жолақтардан тоқу кезінде кәдесыйларды безендіру үшін шілтер тоқуға болады. Пирография кезінде сурет электр қыздырғышпен немесе қыздырылған мөрмен жасалады. Өндіріс жағдайында лазермен жағу қолданылады-бұл дәлдік пен егжей-тегжейге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Гравюра бұл тек қалың теріге жарамды әдіс, оған кескіштің көмегімен сурет салынады, содан кейін ойық кеңейтіліп, бояумен толтырылады, көбінесе акрил. Аппликация кезінде тері бөліктері желімделеді немесе негізге тігіледі, олардан сурет жиналады [5].

Кәдесыйлар жарнамалық қызметті де атқарады. Компанияның өзін жариялаудағы танымал тәсілдерінің бірі тұтынушыға брендинг пен логотиптің кәдесый ретінде тарату. Жарнамалық кәдесыйлардың басты мақсаты - брендті таныту болып табылады. Әр елде жарнамалық кәдесыйларды қалай ұсыну мәдениеттен мәдениетке байланысты әр түрлі болады, ал сыйлықтардың түрлері сол жердің мәдениетіне байланысты өзгереді.

Тараз қаласын таныстыра отырып акрил бояуларымен белгілі бір сюжет бейленген былғарыдан жасалынған кәдесый дайындалды. Орындалған жұмыс «Айша-бибі» кесенесінің плиткасына ұқсайтын - махаббат пен адалдықтың символы сегізбұрышпен қоршалған (сурет 1). Ортағасырлық ескерткіш Жамбыл облысымен тікелей байланысты. Түркі мәдениетінде сегізбұрыш - мәңгілік қозғалыстың белгісі болып табылады. Қазіргі таңға дейін танымал болып отыр. Сегізбұрыштың ішінде Қазақстандағы зергерлік өнердің дамуын және музыкалық мәдениеттерді дәстүрлер мен халықаралық қатынастар былғарыда көрсетілген композициялар біріктіру идеясы енгізілген.

Ғылыми нәтижелерді талқылау. Мадиев У.К., Бейсеуов Т.К., Досхожаев Д.Д., Дубиновский М.З. және Кожагулов О.К. ғылыми жұмыстарын талдау нәтижесінде жартылай фабрикат пен дайын былғары сапасын жақсартумен қатар, былғары өндірісіндегі экологиялық жағдайдың ауырлығын төмендетуге мүмкіндік беретін ең ұтымды технологиялық шешім экологиялық зиянсыз күрделі минералды тотықтырғыштар есебінен хром қосылыстарын илеу процесінен ішінара алып тастауға негізделген аралас илеу әдісін қолдану болып табылады.

Зерттеу нәтижесінде Марғұлан Ә., Шоқпарұлы Д., Мұхамеджанов Д.М. және т. б. ғалымдардың еңбектерінде ұлттық ою-өрнектер және қол-өнер бұйымдары қарастырылған [7]. Ұлттық нақыштағы кәдесыйлардың алатын орны ерекше. Осы жұмысты зерттеу барысында былғарыдан

жасалынған кәдесыйлардың еліміздің ұлттық құндылықтарын дамыту негізінде панно, картиналар және әр түрлі тұмарлар дайындалды.

Сурет 1. Былғарыдан жасалған кәдесыйлар

Қорытынды. Біздің елімізде туризмнің дамуы дәстүрлі түрде келушілер саяхаттар мен қызметтік сапарлардан әкелетін кәдесый өнімдерімен тығыз байланысты. Кәдесый өнімдерін дайындау барысында әзірленетін аймақтың ерекшеліктерін ескеру қажет. Әр түрлі аймақтардың кәдесый өнімдерін зерттеу, талдау және әзірлеу туризмді дамыту үшін өте маңызды және өзекті болып табылады. Кәдесый өнімдері туристтерге еліміздің салт дәстүрін, мәдениетін көрсету мақсатында дайындалады.

Салт-дәстүр, қоғам мүшелерін жақындастыра түсуге қызмет етуі кәдені беру сияқты заттай сыйла түрінде де атқарылғандығын жоғарыдағы жұмыстардан көруге болады. Елімізде кәдесый өнімдерінің алатын орны ерекше. Кәдесый және қолданбалы өнер бұйымдарын дамыту Тараз қаласының туристік имиджінің қалыптасуы үшін де маңызды. Былғарыдан жасалынған бұйым тұтынушыға қол жетімді. Туристтер кәдесый алып кету арқылы, еліміздің әлемдік аренада танылуын арттырады.

Әдебиеттер тізімі

1. Об утверждении Государственной программы развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2019-2025 годы Постановление [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000360#z65> Правительства Республики Казахстан от 31 мая 2019 года № 360.
2. Шаталов, Г. Туристический сувенир: от идеи до туриста [Текст] / Г.Шаталов, В.Косых.-Санкт-Петербург: Питер, 2021.- 62с.
3. Сысоев, В. А. Перспективы развития хромсберегающих технологий при выделке кожи и меха [Текст] / Сысоев В. А. и др. // Кожевенно-обувная промышленность. – 2004. – № 1. – С.48-4
4. Мадиев, У.К. Экотехнологии в коженно-меховом производстве [Текст] / У.К.Мадиев. – Алматы: 2017 г., 273 с.
5. Трошина, М.А. Синтез и исследование трехкомпонентных титансодержащих комплексных соединений и изучение их дубящих свойств [Текст] / Трошина М.А. дис. .... кан. тех. наук. – Тараз, 2001. – 139 с.
6. Кожагулов, О.К. Применение комплексных минеральных дубителей на основе соединений алюминия, титана и хрома в производстве кож для низа обуви [Текст] / Кожагулов О.К. дис. .... кан. тех. наук. – Тараз, 1998. – 146с.
7. Марғұлан, Ә. Қазақтың ұлттық қолданбалы өнері [Мәтін] / Ә. Марғұлан.– Алматы: «Өнер». 1994 – 354 бет.

8. Мұхамеджанов, Д.М. Дизайнердің көркемдік шығармашылығы [Мәтін]: оқу құралы / Д.М. Мұхамеджанов. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 190 б.
9. Шокпарұлы, Д. Қазақтың колөнері [Мәтін] / Д.Шокпарұлы. – Алматы: «Өнер», 2005-176 бет.

Мақала редакцияға 12.04.23 түсті.

А.К. Кудабаяева¹, А.Е. Жұмабаева²

^{1,2}*Таразский государственный университет им. М.Х. Дулати, г. Тараз, Казахстан*

НА ОСНОВЕ ФОРМИРОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ИМИДЖА ИЗГОТОВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ СУВЕНИРНОЙ ПРОДУКЦИИ

Аннотация. В статье рассматриваются результаты работы по изготовлению сувениров в рамках развития туристической продукции. Сувенирная продукция из кожи, являющаяся национальным символом казахской культуры является актуальной темой. Такие сувениры отличаются качеством и доступностью для потребителя. Благодаря тому, что туристы забирают с собой сувениры, это способствует признанию культуры и традиций нашей страны на мировой арене. В данной работе рассмотрены несколько видов и способов изготовления сувениров. В рассматриваемой работе изучена технология изготовления сувениров из кожи. В целях формирования имиджевых качеств туризма страны изготовлено восьмиугольное панно из кожи. На изделии изображены акриловой краской предметы традиции и музыкальные инструменты. Изделие изготовленное из кожи является качественным и экологически чистым продуктом.

Ключевые слова: сувенир, туризм, кожа, национальные элементы, традиции.

A.K. Kudabayeva¹, A.E. Zhumabayeva²

^{1,2}*M.Kh.Dulaty Taraz State University, Taraz, Kazakhstan*

PROVISION OF NATIONAL SOUVENIR PRODUCTS BASED ON SKIN RESEARCH

Abstract. The article is devoted to the activities carried out within the scope of the development of tourist products – souvenirs. The presentation of souvenir products made of leather, which is a national symbol of Kazakh culture, is relevant. The article discusses the results of work on the production of souvenirs in the framework of the development of tourist products. Souvenir products made of leather, which is a national symbol of Kazakh culture, is an urgent topic. Such souvenirs are distinguished by their quality and accessibility to the consumer. Due to the fact that tourists take souvenirs with them, this contributes to the recognition of the culture and traditions of our country on the world stage. In this paper, several types and methods of making souvenirs are considered. In this paper, the technology of making souvenirs from leather is studied. In order to form the image qualities of the country's tourism, an octagonal panel made of leather was made. The product depicts traditional items and musical instruments in acrylic paint. The product made of leather is a high-quality and environmentally friendly product.

Keywords: souvenir, tourism, leather, national elements, traditions.

References

1. Ob istorii sobytij Gosudarstvennoy programmy razvitiya turisticheskoy otrasli Respubliki Kazakhstan na 2019-2025 gody Postanovleniye [On the history of events

-
- of the State program for the development of the tourism industry of the Republic of Kazakhstan for 2019-2025 Decree] [Electronic resource]. – Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000360#z65> of the Government of the Republic of Kazakhstan dated May 31, 2019 No. 360.
2. Shatalov, G.V. Turisticheskiy suvenir: ot idei do turista [Tourist souvenir: from an idea to a tourist].-St. Petersburg: Peter, 2021.- 62p.
  3. Sysoev, V. A. Perspektivy razvitiya khromosberegayushchikh tekhnologiy pri vydelke kozhi i mekha. Prospects for the development of chromium-saving technologies in leather and fur dressing] / Sysoev V. A. et al. // Leather and footwear industry. - 2004. - No. 1. - P.48-4.
  4. Madiev, U.K. Ekotekhnologii v kozhenno-mekhovom proizvodstve [Ecotechnologies in leather and fur production]. - Almaty: 2017, 273 p.
  5. Troshina, M.A. Sintez i issledovaniye trekhkomponentnykh titansoderzhashchikh kompleksnykh soyedineniy i izucheniye ikh dubyashchikh svoystv [Synthesis and study of three-component titanium-containing complex compounds and the study of their tanning properties]. - Taraz, 2001. - 139 p.
  6. Kozhagulov, O.K. Primeneniye kompleksnykh mineral'nykh dubiteley na osnove soyedineniy alyuminiya, titana i khroma v proizvodstve kozh dlya niza obuvi [The use of complex mineral tanning agents based on compounds of aluminum, titanium and chromium in the production of leather for the bottom of shoes] / Kozhagulov O.K. dis. .... can. those. Sciences. - Taraz, 1998. - 146s.
  7. Margulan, A. Qazaqtıń ulttıq qoldanbalı öneri [Kazakh national applied art].– Almaty: "Art". 1994 – 354 pages.
  8. Mukhamedzhanov, D.M. Dizaynerdiń körkemdik şıǵarmaşılıǵı [Artistic creativity of the designer]: textbook / D.M. Mukhamedzhanov. - Almaty: Kazakh University, 2019. - 190 p.
  9. Chokparuly, D. Qazaqtıń qolöneri [Kazakh handiwork]. - Almaty: "Art", 2005-176 p.